

О. В. Музиченко-Козловська
 Національний університет “Львівська політехніка”

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ЕКОНОМІЧНОГО ОЦІНЮВАННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЇ

© Музиченко-Козловська О. В., 2018

Запропоновано комплексний підхід до економічного оцінювання туристичного потенціалу території, який передбачає такі етапи: вибір та обґрунтування сукупності показників оцінювання туристичного потенціалу території; оцінювання складових туристичного потенціалу місцевості; визначення рекреаційної та туристичної місткості території; визначення туристичного потенціалу місцевості за видами туризму; оцінювання кількості економічно активного населення як трудового потенціалу місцевості; здійснення маркетингових досліджень доцільності освоєння туристичного потенціалу регіону; розрахунок економічного ефекту від освоєння туристичного потенціалу території.

Ключові слова: дестинація, туристичний потенціал території, рекреаційна та туристична місткість місцевості.

O. Muzychenko-Kozlovs'ka
 Lviv Polytechnic National University

THE COMPLEX APPROACHE TO THE EVALUATION OF THE TOURIST POTENTIAL OF THE TERRITORY

© Muzychenko-Kozlovs'ka O., 2018

The essence of potential and tourist potential is determined in the article. The components of the tourism potential are defined, namely: technical, economic and real tourist potential. Formulated approaches to assessing the components of tourism potential.

The expediency of using an integrated approach to the economic evaluation of the tourist potential of the territory is substantiated. The research task is determined.

A set of indicators for assessing the tourist potential of the territory is formulated, namely: the region's natural tourism resources; the number of anthropogenic tourist resources, including unique (UNESCO World Heritage); number of accommodation facilities for tourists, including 5 star hotels; the number of beds in the means of accommodation of tourists.

The complex approach to economy assessment of the tourist potential of the territory is proposed, which includes the following stages: the choice and justification of the aggregate of indicators of evaluation of the tourism potential of the territory, by which we will analyse the availability of natural, historical and cultural tourist resources and material and technical base of tourism; assessment of the components of the tourist potential of the area; definition of recreation and tourist capacity of the territory, taking into account the norms of recreational and tourist load on the relevant areas; definition of tourist potential of the area by types of tourism. The greatest number of resources available for the development of such types of tourism in the Lviv region: cultural and cognitive; health-improving; recreational-recreational; religious; business; ecological (green); rural; mountain; organized; amateur;

sports; estimation of the number of economically active population as a labour potential of the area; realization of marketing researches of expediency of development of tourist potential of the region by the number of served visitors (including foreign citizens who settled in hotels) in the means of accommodation of tourists of Lviv region; calculation of the economic effect from the development of tourism potential of the territory of Ukraine and the expediency of developing tourism potential there by calculating the efficiency of the activity of the population of sanatorium and resort, tourist and hotel establishments of Lviv.

Key words: destination, tourist potential of the territory, recreational and tourist capacity of the area.

Постановка проблеми. Туристична діяльність відіграє важливу роль у розвитку економіки території, створюючи додаткові робочі місця, стимулює приплив валютних надходжень, сприяє розвитку суміжних галузей господарства. Однак туристична діяльність може створювати додаткові незручності для місцевого населення та руйнівний вплив на історико-культурну спадщину, інфраструктуру чи навколишнє природне середовище туристичної території. Щоб нівелювати негативний вплив від розвитку туризму в межах певної території, необхідно ефективно управляти цим процесом та не допускати надмірного прибуття туристів. З цією метою актуальним дослідженням постає потреба визначення оптимальної кількості туристів, яку може прийняти певний регіон, та розроблення відповідної методики з економічного оцінювання туристичного потенціалу території.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам, які виникають під час дослідження туристичного потенціалу та його складових, присвячені численні праці вчених та практиків, зокрема: М. П. Бутко [1] визначив місце туристичного потенціалу в економічному просторі; В. В. Шмагіна [2] запропонувала комплексне оцінювання чинників природно-ресурсного потенціалу рекреаційно-туристичного комплексу; В. Полюга [3] удосконалив систему статистичних показників туристично-рекреаційної галузі; В. І. Мацола [4] використовує для оцінювання потенціалу рекреаційно-туристичного комплексу регіону натуральні та вартісні показники; А. Abdulla та М. Sumen [5] розробили методологію оцінювання туристичного потенціалу на основі попиту і пропозиції, В. М. Козирев [6] розглядає туристично-рекреаційний потенціал через призму можливості отримання доходу економічними суб'єктами; В. С. Кравців та ін. [7] розробили методики оцінювання окремих видів туристичних ресурсів. А. А. Терехух та О. І. Мороз [8] запропонували послідовність процесу оцінювання туристичного потенціалу дестинацій залежно від об'єкта та суб'єкта оцінювання; М. Borkowska-Niszczota [9] визначила оцінку елементів туристичного потенціалу опитуванням. Однак єдиної методики оцінювання туристичного потенціалу вченими побудувати так і не вдалось. Отож, проблема економічного оцінювання туристичного потенціалу території потребує подальшого вивчення.

Цілі статті. Сформувати комплексну методику економічного оцінювання туристичного потенціалу території та апробувати її на прикладі Львівської області України.

Виклад основного матеріалу. Швидкий розвиток туризму, який є вагомим чинником зростання економіки країни і регіонів, приводить до зацікавленості науковців та практиків цим питанням. Адже відомо, що туристична діяльність сприяє розвитку до 50 інших галузей господарства, що дає можливість збільшувати кількість робочих місць, приплив іноземної валюти, культурний обмін між країнами тощо.

Об'єктом дослідження є туристичний потенціал території, яка приваблює туристів, тобто дестинації. Правильна та якісна його оцінка дає можливість отримати максимальний соціально-економічний ефект від розвитку туристичної діяльності в межах туристично привабливої території.

Потенціал – це лише можливості, які можна використати, створивши необхідні умови, тобто інфраструктуру, інформаційну базу, середовище забезпечення тощо. До того ж неможливо провадити підприємницьку діяльність без користування складовими місцевої інфраструктури: транспортними комунікаціями, закладами харчування, об'єктами розваг.

Туристичний потенціал території охоплює: технічний туристичний потенціал та економічний туристичний потенціал. Технічний туристичний потенціал – це здатність території привабити таку кількість туристів, яку можуть прийняти засоби розміщення туристів чи населення певного регіону з наявними туристичними ресурсами, враховуючи допустиме рекреаційне та психологічне навантаження на цю місцевість. Економічний туристичний потенціал – це економічно ефективна кількість туристів, які відвідали регіон і дали можливість досягти соціально-економічного ефекту.

Реальний туристичний потенціал території – це природні та антропогенні туристичні ресурси території, а також сучасна розвинена матеріально-технічна база туризму, за допомогою яких можна привабити таку кількість туристів, яку здатні прийняти засоби їх розміщення чи населення певного регіону з наявними туристичними ресурсами, враховуючи допустиме рекреаційне та психологічне навантаження на цю місцевість з метою досягнення максимального соціально-економічного ефекту.

Щоб оцінити технічний туристичний потенціал території, можна скористатися показниками, які подані у статистичній звітності туристичних підприємств чи інших установ. За допомогою статистичних показників можна визначити кількість засобів розміщення та місць у них, дізнатись, яку кількість туристів може прийняти певний регіон. Так, можна визначити фактичний стан розвитку туризму в певній місцевості.

Щоб визначити економічний туристичний потенціал, необхідно врахувати сукупність чинників, які впливають на досягнення максимальної економічної ефективності туристичної діяльності та заходи, які потрібно вжити, щоб її досягти (щоб досягти максимального економічного ефекту). У певному регіоні може бути потенціал для розвитку туризму та бажання прийняти максимальну кількість туристів, але, щоб досягти максимального економічного ефекту, затрати для цього можуть виявитися недоцільними. Певною мірою територія з наявними туристичними ресурсами буде привабливою для потенційних туристів, але високого рівня туристичної привабливості вона не досягне. Адже для формування туристичного центру необхідно розвивати усі складові цього процесу, такі як матеріально-технічна база туризму чи туристична інфраструктура.

Ефективне управління туристичною діяльністю в регіоні полягає у використанні її позитивного впливу та обмеження (регулювання) її негативних наслідків. Щоб визначити доцільність розвитку туризму у межах певної території, необхідно здійснити економічне оцінювання доцільності освоєння туристичного потенціалу, сформувавши програму заходів щодо підвищення рівня туристичної привабливості території, тобто такого рівня, за якого буде отримано максимальний соціально-економічний ефект.

Для оцінювання туристичного потенціалу території доцільно застосовувати комплексний підхід, який полягає у виявленні елементів-складових цього складного явища як системи. Ґрунтуючись на комплексному підході, можливо дослідити територію з наявним туристичним потенціалом на предмет доцільності провадження там туристичної діяльності, розширення чи скорочення матеріально-технічної бази туризму, враховуючи рекреаційне та психологічне навантаження на туристичні об'єкти, обґрунтувати програми розвитку туризму тощо. Перевагою комплексного підходу в аналізі туристичного потенціалу території є можливість забезпечувати органи управління інформацією для узгодженості різних рішень як за напрямками (виробничі, фінансові чи маркетингові), так і за рівнем – стратегічні, тактичні чи оперативні, та неперервність управлінських рішень.

Визначивши набір показників оцінювання туристичного потенціалу території, потрібно виконати такі завдання дослідження: кількісно і якісно оцінити рівень розвитку туристичної індустрії у різних місцевостях; висвітлити причинно-наслідкові зв'язки в процесі визначення рівня освоєння туристичного потенціалу території; виявити чинники, які впливають на розвиток

туристичної діяльності, зокрема ті з них, що справляють дестабілізаційний вплив на туристичну індустрію, можливості передбачення зміни туристичної активності внаслідок впливу дестабілізаційних чинників та ухвалення на їх основі оптимальних управлінських рішень. Комплекс показників дасть змогу порівняти потенціали розвитку різних туристичних територій та ухвалити оптимальне рішення щодо можливості отримання соціально-економічного ефекту від їх розвитку, а також залучати інвесторів.

Процес економічного оцінювання та доцільності освоєння туристичного потенціалу території пропонуємо здійснювати у такій послідовності:

- 1) формування сукупності показників оцінювання туристичного потенціалу території;
- 2) оцінювання рекреаційної та туристичної місткості території;
- 3) визначення видів туризму, для яких наявний туристичний потенціал у межах території;
- 4) визначення кількості економічно активного населення регіону;
- 5) здійснення маркетингових досліджень з метою прогнозування попиту на послуги туристичних підприємств місцевості (зокрема, серед іноземців);
- 6) розрахунок економічного ефекту від розвитку туристичної діяльності в межах певної території.

Розглянемо детальніше етапи, які в комплексі становитимуть методика економічного оцінювання та доцільності освоєння туристичного потенціалу території на прикладі Львівської області України.

I етап. Формування сукупності показників оцінювання туристичного потенціалу території, за якими здійснимо аналіз наявності природних, історико-культурних туристичних ресурсів та матеріально-технічної бази туризму.

Показниками оцінювання туристичного потенціалу приймемо такі:

- площа природних туристичних ресурсів регіону;
- кількість антропогенних туристичних ресурсів, зокрема унікальних (зарахованих до світової спадщини ЮНЕСКО);
- кількість засобів розміщення туристів, зокрема п'ятизіркових;
- кількість ліжок-місць у засобах розміщення туристів.

Площа земель природно-заповідного фонду Львівщини 312,2 га [10], що становить 5,4 % від загальноукраїнських природних ресурсів [12].

Кількість засобів розміщення туристів у Львівській області у 2016 році становила 686 одиниць [11], з них приблизно 15 одиниць – п'ятизіркові готелі, які мають змогу приймати іноземних заможних туристів і у такий спосіб оптимізувати їхню кількість в межах Львівської області. Місткість засобів розміщення туристів Львівської області України у 2016 році становила 12,9 тис. ліжок-місць.

Кількість антропогенних, біосоціальних та подійних туристичних ресурсів: на території Львівщини на державному обліку перебуває 8453 пам'ятки культурної спадщини (з яких 816 – пам'яток національного значення), з них до світової спадщини ЮНЕСКО зараховано ансамбль історичного центру Львова, “Розточчя” – природний заповідник у Яворівському районі Львівської області, чотири дерев'яні церкви у Львівській області [12].

Отже, туристичний потенціал Львівщини значний, вона забезпечена природними та історико-культурними ресурсами, зокрема унікальними, а також засобами розміщення туристів, зокрема п'ятизірковими для прийому іноземних туристів.

II етап. Оцінювання рекреаційної та туристичної місткості території. Для запобігання зниження ефекту оздоровлення та відпочинку, а також зменшення психологічного навантаження під час здійснення туристичної діяльності, потрібно враховувати норми рекреаційного та туристичного навантаження на відповідні місцевості. Враховуючи рекреаційне навантаження для запобігання зниження якості довкілля на туристичній території, розраховують рекреаційну місткість місцевості, яку вимірюють як загальну кількість осіб, що можуть одночасно перебувати там, не завдаючи шкоди навколишньому природному середовищу. Рекреаційна місткість залежить

від норми рекреаційного навантаження, площі території, часу перебування туристів та тривалості періоду для відпочинку [7].

Скориставшись нормативами, розрахованими в Інституті регіональних досліджень НАН України, в середньому рекреаційна та туристична місткість туристичних центрів Львівської обл. становить 554,6 тис. осіб/рік [7].

За статистичними даними Головного управління статистики у Львівській області фактично обслужено у засобах розміщення туристів у 2016 році 861,3 тис. осіб, зокрема 106,8 тис. іноземців, тобто 12,4 % [11].

Розрахунки підтверджують (прибуття становили 861, 3 тис. осіб за норми 554,6 тис. осіб), що використано 155,3 % потенціалу, тобто надмірне використання потенціалу становить 55,3 %.

Отже, потрібно впроваджувати заходи щодо зменшення рекреаційного та туристичного навантаження, наприклад залучення більшої кількості заможних туристів (зокрема іноземців), які за меншої кількості туристичних прибуттів принесуть у регіон більшу кількість доходів та ще у іноземній валюті, що замінює експорт товарів чи послуг.

III етап. Визначення видів туризму, для яких наявний туристичний потенціал у межах Львівської області України. Найбільша кількість ресурсів залучена для розвитку таких видів туризму на Львівщині:

- культурно-пізнавальний;
- лікувально-оздоровлювальний;
- розважально-відпочинковий;
- релігійний;
- діловий;
- екологічний (зелений);
- сільський;
- гірський;
- організований;
- самодіяльний;
- спортивний.

З метою приваблення більшої кількості туристів, особливо іноземних, необхідно створювати відповідні умови, пропонувати на ринок Львівщини такий туристичний продукт, який відповідає попиту споживачів, підвищуючи так його конкурентоспроможність.

IV етап. Визначення стану та динаміки трудового потенціалу Львівської області України подано у табл. 1.

За даними табл. 1 бачимо, що кількість економічно активного населення в середньому за 2015–2016 роки дещо збільшилася, зокрема жіночої статі, якої найбільше потребують у туристичній діяльності (особливо в готелях).

Отже, для розвитку туристичної галузі, яка є трудовістю сферою економіки, наявний трудовий потенціал у Львівській області України.

Таблиця 1

Стан та динаміка трудового потенціалу Львівської області України*

№ з/п	Категорії	Кількість у 2015 р., тис. осіб	Кількість у 2016 р., осіб	Зміни, (+/-, %) 2015/16 рр.
1	Наявне населення	2537,8	2534,2	- 3,6
2	Економічно активне населення в середньому	1134,7	1134,9	+ 0,2
3	Частка економічно активного населення, %	44,71	44,78	+ 0,07
4	Зокрема жіночої статі	519,6	520,5	+ 0,9

*Розраховано за даними Головного управління статистики у Львівській області [11].

V етап. Здійснення маркетингових досліджень для прогнозування попиту на послуги засобів розміщення туристів Львівської області України. Кількість обслужених приїжджих (зокрема іноземних громадян, які поселялись у готелях) у засобах розміщення туристів Львівської області України та їхню динаміку подано у табл. 2.

Результати розрахунку (див. табл. 2) свідчать про зростання попиту на туристичні послуги у 2016 році на 13,64 %, зокрема серед іноземців на 29,4 %.

Можемо прогнозувати зростання попиту на послуги туристичних підприємств Львівської області в середньому на 14 %, зокрема серед іноземних громадян – на 30 %. Отже, доцільно освоювати потенціал туризму Львівської області.

VI етап. Розрахунок економічного ефекту від розвитку туристичної діяльності в межах Львівської області України та доцільності освоєння туристичного потенціалу там. Оцінювання діяльності підприємств туристичної галузі здійснимо на прикладі розрахунку ефективності діяльності сукупності санаторно-курортних, туристичних та готельних закладів Львівської області України на підставі статистичних даних засобів розміщення туристів, які подано у табл. 3. Результати розрахунку ефективності діяльності туристичних підприємств Львівської області України зведемо у табл. 4.

Таблиця 2

Кількість обслужених приїжджих у засобах розміщення туристів Львівської області України*

№ з/п	Види ЗРТ	Кількість у 2015 р., тис. осіб	Кількість у 2016 р., тис. осіб	Зміни (+/-) за 2015/16 рр., тис. осіб	Зміни (+/-) за 2015/16 рр., %
1	Спеціалізовані ЗРТ	124,0	111,4	- 12,6	- 11,31
2	Готелі:	591,292	749,855	+ 158,563	+ 21,15
3	зокрема іноземних громадян	75,4	106,8	+ 31,4	+ 29,4
4	Разом	715,333	861,25	+ 117,459	+13,64

*Розраховано за даними Головного управління статистики у Львівській області [11].

Таблиця 3

Обсяг вироблених послуг, прибутки та витрати засобів розміщення туристів Львівської області України у 2016 р.*

№ з/п	Види підприємств	Обсяги послуг, млн грн	Прибуток, млн грн	Операційні витрати, млн грн
1	Готелі	400 349,4	38 304,75	36 011,0
2	Бази відпочинку	53 100, 0	2 603,6	3 258,8
3	Санаторії	62 100,0	56 696,8	58 485,6
4	Разом	515 549,4	97 605,15	97 755,4

* Умовні дані підприємств.

Таблиця 4

Результати розрахунків ефективності діяльності туристичних підприємств Львівської області України

№ з/п	Види підприємств	Коефіцієнт ефективності наданих послуг	Коефіцієнт валової прибутковості наданих послуг
1	Готелі	106,4 %	9,57 %
2	Бази відпочинку	79,89 %	4,9 %
3	Санаторії	96,94 %	9,13 %
4	Середнє значення	94,41 %	7,87 %

Результати розрахунків коефіцієнтів прибутковості показали (див. табл. 4), що туристичні підприємства Львівської області працюють ефективно. На підставі цих розрахунків можна спрогнозувати очікувану норму прибутку від діяльності туристичних підприємств та доцільність освоєння туристичного потенціалу. За розрахунками найприбутковішими виявились готелі Львівської області, завдяки чому ймовірність ефективного розвитку туристичної діяльності зростає.

Висновки. Запропонована у статті комплексна методика передбачає такі етапи: вибір та обґрунтування набору показників оцінювання туристичного потенціалу території; оцінювання складових туристичного потенціалу місцевості; визначення рекреаційної та туристичної місткості території; визначення туристичного потенціалу місцевості за видами туризму; оцінювання кількості економічно активного населення як трудового потенціалу місцевості; здійснення маркетингових досліджень доцільності освоєння туристичного потенціалу регіону; розрахунок економічного ефекту від освоєння туристичного потенціалу території.

Запропоновану методику апробовано на прикладі Львівській області України. Методика може бути використана для оцінювання доцільності освоєння туристичного потенціалу та вкладення інвестиційних ресурсів у програму заходів щодо покращення його використання в межах певної території, зокрема у Львівській області України.

Перспективи подальших досліджень. У подальших публікаціях доцільно порівняти туристичний потенціал України та іншої туристично привабливої країни та оцінити ефективність їхнього освоєння там.

1. Бутко М. П. Генезис економічної теорії та методологічні підходи до оцінки туристичного потенціалу регіону / М. П. Бутко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/butko.htm. 2. Шмагіна В. В. Механізми мобілізації природно-ресурсного потенціалу розвитку рекреації та туризму (на прикладі Українського Причорномор'я): дис... канд. екон. наук: 08.08.01 / В. В. Шмагіна. – О.: Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж., 2001. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tourlib.net/aref_tourism/shmagina.htm. 3. Полюга В. Аспекти статистичного вивчення стану туристичної галузі регіону / В. Полюга // Регіональна економіка, 2001. – № 2. – С. 176–180. 4. Мацола В. І. Формування і розвиток рекреаційно-туристичного комплексу Закарпатської області: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.10.02 / В. І. Мацола. – Львів: Інститут регіональних досліджень, 1996. 5. Abdulla A. Methodology of assessment of tourism potential: an example of Murshidabad district, West Bengal, India / A. Abdulla, M. Sumen // International Journal of Scientific and Research Papers, Vol. 2 (9), 2012. 6. Козырев В. М. Туристская рента / В. М. Козырев. – М.: Финансы и статистика, 2003. 7. Кравців В. С. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери / В. С. Кравців, Л. С. Гринів, М. В. Конач, С. П. Кузик. – Львів: НАН України. – ІРД НАН України, 1999. – 78 с. 8. Терехух А. А. Оцінювання туристичного потенціалу дестинацій / А. А. Терехух, О. І. Мороз // Актуальні проблеми економіки, 2016. – № 7. – С. 335–343. 9. Borkowska-Niszczota M. Ocena potencjału turystycznego obszarów przyrodniczo cennych województwa podlaskiego / M. Borkowska-Niszczota. – Politechnika Białostocka, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <file:///C:/Users/admin/Downloads/borkowska.pdf>. 10. Стратегія розвитку Львівської області на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dfrr.minregion.gov.ua>. 11. Головне управління статистики у Львівській області. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>. 12. Програма розвитку туризму, курортів і рекреації у Львівській області на 2018-2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: gw1.oblrada.lviv.ua/rada/rishennialor.nsf.